

№ 29 / 10.03

АЗЪЯЛ ГЫЧ УСТА МУРЫЗО

Элнет Сергейын шочмыжлан - 100 ий

ныктышылан ятыр ий Нөрөпсала ўдыр Наталия Васильевна ыштен, варажым кумдан палыме марий ученый Валериян Михайлович Васильевын пелашыже лийын. Пóртна воктен тунам черке школ ыле. Арын гыч Сергей поп шке-жак почаш толын. Икымше вуйлатышыже ала-могай руш ўдырамаш ыле, Анастасия Ивановна. Вараже, кугурак лийын шумекше, Арпик Сергеят тыштак тунеме. Тудын годым директоржо Наталия Васильевна ыле. Тудын дек тунам Озан ола гыч кугураклан тунемше пошкырт марий толын коштын. Варажым ушнышт. Сўаныштат мемнан ден-нак лие. Школыш Изи Корамас гыч Кугу Сергей (С.Чавайн), Алсола школ гыч Олыкўял марий Кугу Миклай (Н.Мухин), Шенышўрт гыч Кўслезе Терентей Павыл, Азьял гыч калыклан палыме Евсей Чымай (Т.Евсеев) чўккыдын толын савырнат ыле".

Кызыт школ - кыдалаш. Ик курым пагытыште тудым мыняр ўдыр-рвезе тунем лектын, каласашат йóсö. Шукушт кундемшытына кумдан палыме ен лийынат.

"...Ият пеле гыч двухклассный училищым кодаш вереште, волисполкомысо писарьын ученикшылан пашаш-шогальым, - возен автобиографийыштыже умбажыке С.Краснов. - 1919 ийыште партия радамыш пурышым, волостышто комсомол ячйкым почым, а вес ийын ик тылзаш партийный курсыш колтышт. Пóртылмекем, комсомол инструкторлан шогалтышт, а май тылзе гыч продовольствий ямдылыме пашашке колтышт. 1920 ийыште шке кумылын граждан сарыш кайышым, службем Озан олаште эртыш, молодежь коклаште пашам виктараш шогалтышт, волостной секретарь да полкысо политруклан ойырен шогалтышт. Марий Автономийым ыштымек, Краснококшайсыке комсомол канткомын инструкторжылан колтышт..." Ынде Сергей Архипович шке моштымашыжым, уло вижйым рвезе тукымым воспитатлымашке, комсомол радамым почмашке да вианген колтыжмашке пышта. Кок тылзе парткурсышто тунем лекмекше, инструкторлан Козьмодемьянскыште, комсо-

мол Шернур канткомышто пашам ышта, а 1925 ийыште комсомол обкомышко агитаций ден пропаганда полкам вуйлаташ налыт. Тидын годымак Сергей Архипович "Иошкар кече", "Марий ял" газет редакций дене чак кылым куча, редактор семинат тырша да возымо почеламут, ойлымаш-влакым савыктен шога, тўн редакторын алмаштышыже марте кушкеш.

"1927 ийыште шыжым журналист-влакым ямдылыше Моско институтышко (Государственный институт журналистики) тунемаш пурышым, но троцкистско-зиновьевский подпольный организацияын ик погынамаштыже лиймемлан тушечын луктын колтышт", - воза тудо автобиографийыштыже.

ВКП(б) Марий обком пеленесе контрольный комиссийын 5-ше номеран протоколыштыжо (1928 ий, 14 март) тидын нерген тыге возымо: "Слушали: об оппозиционном уклоне члена ВКП(б) Краснова С.А. Он указал, что частично разделяя взгляды оппозиции по крестьянскому вопросу, а также отчасти по вопросу о китайской революции. Посетил одно фракционное собрание в Москве во время учебы в ГИЖе. Исключен из ГИЖ-а 5 декабря 1927 года. Допущенные ошибки признал. Решение: вынесенное решение Сокольнической КК ВКП(б) считать достоянным (был объявлен выговор). Вопрос считать исчерпанным. Поручить партийке наблюдать за деятельностью тов.Краснова С.А."

"1928 ий гыч мый угычын "Марийская деревня" газетыште инструктор лийым, - шуя мутшым С.Краснов. - Вес ийынже шке кумылын коллективизаций пашашке ушнышым. Морко кундемшыкем пóртылым, "Патыр" колхозым почым, 1932 ий марте вуйлатышым. Тыгодымак 1930 ий гыч райисполкомым вуйлаташ логалын, шаланылше колхоз-влакым угычын йол ўмбаж шогалтымаште ятыр тыршалтын..."

"Патыр" колхозым шочмо ялыштыже Сергей Архипович 1929 ий шошым организаватлен, лўмжымат шкежак темлен. А вуйлаташ калык С.А.Красновы-

мак шогалтен. Варажым колхоз Морко кундемшыте ик эн кугу да вианыш савырнен. 1930 ийыште Марий кундемшыте нигö деч ончыч "Фордзон" тракторым налынт. Тылеч посна кок молотилкым, ятыр плугым да моло ўзгарымак конденыт. Тиде ийын гектар гыч кокла шот дене 25 центнер шурным да 120 центнер паренгым погеныт. Колхоз вуйлатыше шке калыкше верчынат, кушкын шогышо тукым нергенат эреак тургыжланен. Кўчык жапыште правлений оралтым, у клубым, лудмо пóртын, йочасадым чонен шынденыт.

"Патыр" колхозым Сергей Архипович 1932 ий марте вуйлатен шоген. Тиде ийыштак шошым тудым "Марий коммуна" газет редакцийыш тўн редакторын алмаштышыжлан налынт, да тыште пенсийыш лекмешкыже (1934 ий) тыршен.

Угыч шочмо Морко кундемшыкыже пóртылеш. Мõнгыштак паша деч посна ок шинче: Морко медрабфакыште туныкта, а вес ийын, рабфакым Горький областыш куарымак, селасе ПКШ-ште (пашазе-красаныйк школ) директорлан шогалеш. 1936 ий гыч "Ушнымаш" колхозым (Шенше) вуйлата: тыштак шкенжым уста организатор семын ончыктен. Но репрессий пуламырын шушко толкынжо тудымат óрдыжеш коден огыл, 1937 ий декабрьыште арестоватленыт. Элнет Сергейын ўмыржö 1938 ий 7 январьыште кўрылтын, тудым лўен пуштынын.

Сергей Архипович Краснов - тале мер пашаен, уста редактор, журналист, публицист да писатель - марий сылнымут аланыште пале кышам коден. Ты пашашке 1921 ийыштак ушнен, произведенийлажым Элнет Сергей, Э.С., С.А.Краснов, С.Элнет, Э.Сергей, С.Эл., С.Крас., К.Э. псевдоним дене луктын. Тўня ужмыжо да талантше эше "Иошкар кече", "Марийская деревня", "Марий коммуна" газет ден "Увий" журналыштак раш палдырнен, тыгак "Арлан ден Кестен" журналыште ятыр ойлымаш ден очеркым савыктен. Элнет Сергейын "Оршо" (1926), "Олык муро" (1926), "Йонгылыш корно" (1929), "Сенеш" (1929), "Октябрь" (1932) поэма, "Илыш шолеш" (1936) повесть да шуко ойлымашыже лудшылан сайын палыме. Марий писатель ассоциацийым почмаштак надырже кугу, 1932 ийыште Марий писатель ушемын оргкомитет членжыланат сайлалтын.

Тыгай лийын Азьял гыч марий калыкын лўмлö эргыже Сергей Архипович Краснов - Элнет Сергей. Тудым калык на порын пагален шарна.

Назарий АЛЕКСАНДР

Снимкыште: Элнет Сергей.

(Фотом авторын архивы гыч налме.)

АЗЪЯЛ лўм Марий кундемшыте икте веле огыл. Теве Волжский район, Сотнур села лишне Элнет ўмбал Азьял уло. Морко кундемшыте Шале эгер кўкшакаште Шале Азьял куд кыдежан уремже дене волгалтеш. Тудо Шале кундемшыт пурышо лу наре яллан рўдö семын кушкын толын, нуным ик ялсове-тыш ушен шоген.

Ялын эртыме корныжо ятыр савыртышан, калыкше моткочак чулым, шуко тукым-вожан, илышым йóратыше да аклен моштышо, пашам йóратыше. Шале Азьялеш шочын-кушкыныт шуко туныктышо, врач, военачальник, мер пашаен, журналист да писатель, тўрлö паша мастер. Нунын кокла гыч иктыже - тале мер пашаен, организатор, уста журналист да писатель Элнет Сергей - Краснов.

Автобиографийыштыже Сергей Архипович возен: "Мый Азьялеш 1903 ийын 24 августышто (шочмо кагазыштыже 29 августым ончыктым, сандене статья-мат тиде кечын савыктена - ред.) кокла кресаныйк ешеш шочынам. 4 ий гыч кандаш ийым погымеш, мылам чодыра лонгаште илен кушак логалын, тунам ачам чодырам эскерыше лесник пашам ыштен, мыйым пеленже нангаен. 1912 ийыште ме ялышке пóртылынна, тунемаш ялысе церковно-приходской школыш пурышым, 1916 ийыште тунем лектым да Морко селасе двухклассный школышко кайышым..."

Тўналтыш шинчымашым налжыме нерген шарналын, Ведаси шўжарже Сергей изаж нерген ойлен: "Тўналтыш шинчымашым ялысе церковно-приходской школышто налын. Тудыжым 1900 ийыште почмо улмаш. Школышто ту-